

Pristup pravosuđu u Europi

Članak 47., koji potpada pod poglavlje „Pravosuđe“ Povelje o temeljnim pravima Europske unije, osigurava pravo na djelotvoran pristup pravosuđu.

Pozadina

Prema međunarodnom i europskom pravu o ljudskim pravima, države članice EU-a dužne su svakome osigurati pravo na pristup sudu ili tijelu alternativnog rješavanja sporova te pravo na pravni lijek u slučaju kršenja njegovih prava. To je pravo na pristup pravosuđu. Također, prema pravu EU svatko ima pravo na učinkovit pravni lijek pred sudom u svrhu ostvarivanja onih prava koja mu dodjeljuje EU. Jedno važno područje prava je antidiskriminacijsko pravo prema kojem EU zabranjuje diskriminaciju na temelju spola, rasnog ili etničkog podrijetla, spolne orijentacije, dobi, invalidnosti te vjere ili uvjerenja. Ovaj letak pruža informacije o pristupu pravosuđu, s naglaskom na propise o zabrani diskriminacije, uz izuzetak kaznenog prava.

Ključna pitanja

Bez prava na pristup pravosuđu, žrtva nije u stanju ostvariti svoja prava ili nadoknaditi pretrpljenu štetu.

Pravo na pristup pravosuđu može se podijeliti na sljedeće komponente. Pravo na:

- pravično javno suđenje pred neovisnim i nepristranim sudom;
- dobivanje pravnog savjetovanja, obranu i zastupanje tijekom suđenja;
- pravnu pomoć ako se osoba ne može sama braniti na sudu ili si ne može priuštiti odvjetnik;
- presudu u razumnom vremenskom roku i adekvatan pravni lijek.

Kako dalje

Vremenski rokovi

Prilikom obraćanja sudu, moguća žrtva povrede prava dužna je započeti sudski postupak unutar određenog vremenskog roka. Taj rok treba poštovati pravednu ravnotežu: žrtvi treba dati dovoljno vremena za odluku ima li osnove za pritužbu i želi li otići na sud. Ali taj rok ne smije biti predug jer time mogućeg počinitelja povrede stavlja u položaj nesigurnosti. U većini država članica EU-a taj je rok između tri i pet godina. Međutim, u području zapošljavanja on je često mnogo kraći, kao naprimjer rok od osam dana u Sloveniji.

Države članice EU trebale bi osigurati da rokovi ne budu prekratki. Mogle bi razmotriti dopuštenje da rok započne tek onda kada žrtva postane svjesna povrede.

Pravo na podnošenje pritužbi

U području antidiskriminacijskog prava, države članice EU imaju obvezu udrugama – kao što su nevladine organizacije (NVO) i sindikati – dati pravo podnošenja pritužbi u ime ili radi potpore žrtavama, uz dozvolu žrtve. Neke države članice (kao što su Belgija, Mađarska i Irska) udrugama dozvoljavaju podnošenje pritužbe čak i kada se ne može ustanoviti identitet žrtve ili kada postoji sustavno ponavljanje diskriminacije. To je poznato kao postupak od *javnog interesa*. Izvan područja antidiskriminacijskog prava ili prava o okolišu, u pravilu samo žrtva ili zastupnik žrtve mogu pristupiti sudu.

Države članice trebale bi uzeti u obzir mogućnost uvođenja Postupka od javnog interesa. To je važno jer same žrtve često ne podnose pritužbu:

- zato što nisu upoznate sa svojim pravima;
- zato što nemaju za to dovoljno sredstava;
- zbog straha o negativnim posljedicama kao što je otkaz, u slučaju da se pritužba podnosi protiv vlastitog poslodavca.

Trajanje postupka

Duljina vremena u kojem sud donosi odluku ovisi o složenosti predmeta i o broju uloženi žalbi. Dakle, nije moguće točno reći koliko će predmet trajati. U nekim državama članicama EU-a postoje veliki zastoji. Ako žrtve moraju predugo

čekati na presudu, to pravo na pristup pravdi može učiniti beskorisnim. Duga čekanja također odvrću žrtve od toga da uopće podnesu pritužbu.

Države članice EU-a trebale bi razmotriti mogućnost uvođenja brzih postupaka za hitne slučajeve. Ako se predmeti odnose na traženja manjih novčanih iznosa ili ne iziskuju složena pitanja dokazivanja i zakona, mogli bi se ustanoviti pojednostavljeni postupci. Primjeri za to mogu se naći u Austriji, Belgiji, Mađarskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu.

Sudski troškovi i pravna pomoć

Mnogim su osobama troškovi pristupanja sudu previsoki. Sve države članice EU-a pružaju neku vrstu pravne pomoći kojom države pojedincu pomažu da plati odvjetnika, ili mu dodjeljuju odvjetnika koji ga zastupa. Kako bi se odredilo tko ima pravo na pravnu pomoć, neke države članice koriste „test sredstva“ koji se temelji na primanjima, a neke također gledaju na to koliko je vjerojatno da će pritužba biti uspješna.

Premda u pravu ljudskih prava ne postoji apsolutno pravo na pravnu pomoć, Europski sud za ljudska prava (ECtHR) koristi drugačiji test. On gleda na značajnost prava koje pojedinac pokušava ostvariti, odnosno utvrđuje onemogućuje li odbijanje pravne pomoći odvijanje pravičnog suđenja. Pošto je test ECtHR manje rigorozan, vjerojatno je da mnoge žrtve u državama članicama EU-a ne dobivaju pravnu pomoć kada bi trebale.

Države članice trebaju osigurati dostupnost pravne pomoći ako je ona potrebna za osiguravanje pravičnog suđenja. Trebale bi također razmotriti:

- osnivanje centara koji nude besplatne pravne savjete;
- poticanje pojedinaca na sklapanje osiguranja za sudske troškove;
- poticanje na rješavanje sporova pri tijelima za alternativno rješavanje sporova.

Pravo na pravni lijek

Žrtve imaju pravo na pravni lijek kojim se nadoknađuje pretrpljena šteta i odvrću novi ili ponovni kršitelji prava. Odšteta je najčešći oblik pravnog lijeka. Visina odštete u slučajevima diskriminacije bitno se razlikuju u državama članicama EU-a. Te se razlike ne mogu jednostavno protumačiti razlikama životnih troškova u različitim državama. Štoviše, visina odštete ponekad nije dovoljna kako bi odvrtila kršitelje ili nadoknadila štetu koje su žrtve pretrpjele.

Države članice EU-a mogle bi preispitati visinu odštete u slučajevima diskriminacije kako bi se osiguralo da ona bude adekvatna.

Pravni lijekovi na europskoj i međunarodnoj razini

Ako pojedinac nije uspio na sudu na nacionalnoj razini, može se obratiti tijelima na europskoj ili međunarodnoj razini. Sud pravde Europske unije (CJEU) može odlučivati u slučajevima povrede prava EU-a. Međutim, pritužbe o kršenju ljudskih prava češće se upućuju na ECtHR, koji nadzire poštivanje Europske konvencije o ljudskim pravima. Europski odbor za socijalna prava (ECSR) također može zaprimati „kolektivne“ pritužbe od pojedinih organizacija o kršenju Europske socijalne povelje. Tijela Ujedinjenih naroda također mogu odlučivati o pritužbama koje se odnose na kršenje UN-ovih ugovora u području ljudskih prava, ako je država pristala na postupak.

Ovi sustavi imaju različite prednosti. CJEU ima stroga pravila o pravu na podnošenje pritužbi, što pojedincu otežava pristup sudu. ECtHR ima izuzetno velik broj predmeta, što uzrokuje kašnjenje u donošenju presuda. Zbog toga su uvedene reforme u rješavanju slučajeva koji se ponavljaju, koji se sada rješavaju istovremeno. ECSR bavi se isključivo pritužbama pojedinih organizacija, a ne pojedinaca. Tijela UN-a dostupnija su po pitanju troškova jer ne zahtijevaju da pojedinca zastupa odvjetnik. Međutim, njihove odluke nisu pravno obvezujuće.

Države članice EU trebale bi razmotriti mogućnost proširenja prava na podnošenje pritužbi pred sudom CJEU. Trebale bi također uvoditi promjene u svojim zakonodavstvima prema zahtjevima presuda ECtHR-a u svrhu izbjegavanja novih kršenja. Nadalje, trebale bi razmotriti pristanak na tužbene postupke prema ugovorima UN-a, ako to do sada nisu učinile.

Dodatne informacije:

Pregled aktivnosti FRA u području pristupanja učinkovitom i nezavisnom pravosuđu u Europi dostupan je na web stranici FRA:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/projects/proj_accessingjustice_en.htm

Izveštaje FRA „Pristup pravdi u Europi: pregled izazova i mogućnosti“ (*Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*) bit će dostupno na web stranici:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_en.htm